

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ЖИТКОВ *Олександр Анатолійович*
доктор історичних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет і.м. В. Винниченка (м. Кропивницький)

Михайло Грушевський про українське селянство як опору розбудови «Нової України» у 1917–1918 роках

Найбільшим здобутком багатолітньої наукової та політичної діяльності Михайла Грушевського визнається підготовка проекту розбудови національної держави, яка постала у 1917 році на руїнах російської імперії.

Аналіз праць історика, опублікованих у збірниках «Вільна Україна», «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Україна і Росія» (усі 1917 р.), «На порозі Нової України» (1918 р.) свідчить про те, що теоретично поняття українства і селянства були синонімами у його історичних конструкціях. Оцінюючи перші кроки української революційної влади у розбудові національної державності доби Визвольних змагань, М. Грушевський прогнозував наступне: «Головною підставою сеї Великої України ще довго, коли не завсіди, буде селянство, і на нім прийдеться її будувати. В довгі часи нашого досвітнього животіння ми все повторяли, що в селянстві і тільки селянстві лежить будучина українського відродження і взагалі будучина України» [1, с. 162].

Проблема трактування місця та ролі українського селянства у концепції вітчизняної історії М. Грушевського вже має певну історіографічну традицію [2, с. 47]. Однак її

політологічний контекст, здається, ніколи не привертав пильної уваги науковців. Отже, зважаючи на початковий рівень дослідження проблеми та допустимі обсяги публікації, спробуємо коротко окреслити головні тези, що визначають роль українського селянства як одного з фундаментальних чинників розбудови національної державності у політичному проекті «Нова Україна», автором якого був Голова Української Центральної Ради, відомий історик М. Грушевський. Він зауважував, що перебіг Української революції, зрештою, визначався рівнем свідомості українського селянства. Вчений не вдався до детального наукового аналізу ментальності селянських мас та висвітлення поглядів лідерів тих політичних партій, які брали на себе обов'язок представляти їхні інтереси у період революційних зрушень. Для визначення суспільної ролі українського селянства він використав у своїх працях постать біблійного велетня Самсона. Зокрема, у статті «Підстави Великої України» історик писав: «Україна може встати тільки тоді, коли встане наново цей скинений у безодню п'їтьми й несвідомости титан, цей позбавлений зору і сили, обстрижений з своєї політичної й національної свідомості Самсон [3, с. 39].

Водночас М. Грушевський наголошував на неприйнятності оцінок селянства як реакційної й відсталोї верстви суспільства та закликав не захоплюватися зразками соціальних перетворень, які «...дають західні революції й західні народи, де [суспільство] будувала буржуазія, а революційні елементи опирались на пролетаріат». Українська революція спиралася на

селянство, принаймні, як на «головного учасника походу» при тому, що на думку видатного історика, «здорової, роботящої буржуазії» та «національно свідомого пролетаріату в Україні не було й нема» [3, с. 40].

Основою нації, народу селянство робило історично набуте прагнення до «свободаризму» – відданості українській мові, культурі та православної релігії, що не було властиво для української еліти, яка у переважній більшості мала схильність до асиміляції із панівною нацією. Погодимось з думкою відомого дослідника грушевськознавця Л. Винара, котрий неодноразово наголошував: «Ця концепція свободаризму, себто змагання українського народу за свободу і незалежність, є центральною ідеєю творчости Грушевського, яка проходить червоною ниткою в «Історії України-Руси» і в інших творах історика» [4, с. 36].

Оцінюючи перспективу розбудови національної держави, М. Грушевський основою соціальної й економічної структури «нашого краю» (України, авт.) визнавав селянство, яке ще довго буде зоставатися фундаментом «...на котрім треба будувати все» [1, с. 163]. Необхідне зростання суспільного потенціалу селянства у період розбудови національної державності, розглядалося вченим у розрізі трансформації економіки, політичної системи, освіти й, зокрема, аграрної науки України. У зазначеному контексті М. Грушевський прогнозував, що розвиток промисловості й пов'язаний з цим відтік робочих рук із села у місто не зменшить економічної, політичної та національної ваги селянства, яке «...зостанеться, очевидно, підставою політичного, державного й економічного життя

України» [3, с. 40]. З часом, як зростатиме вага селянського господарства на основі нових технологій, появиться можливість задовольнити вимоги в достатку й комфорті селянської родини, задоволення культурних потреб кожного громадянина. Саме на це «мусить попрацювати» вся «державна машина», органи самоврядування, установи й українська наука, зокрема, агрономічна школа на рівні здобуття ґрунтової освіти й оволодіння знаннями й навичками практичного характеру – вважав М. Грушевський [3, с. 41].

На окреме дослідження заслуговує проблема комунікації українського села і міста (селянства й пролетаріату) у потрактуванні М. Грушевського. У працях сучасних науковців зазначалося, що голова Центральної Ради дуже стримано ставився до робітничого класу. Причина була у тому, що він вбачав у місті форпост зосередження антиукраїнських настроїв, а основну масу жителів міст вважав за «робітників-великоросів з прихожих» та «місцевих денаціоналізованих людей...з фабричних і промислових центрів». Щодо українського робітничого класу, а малася на увазі, напевне, його національно свідомої частини, М. Грушевський писав, що він надзвичайно слабкий, програє великоруському пролетаріату, адаптованому до місцевих умов. Проте, одразу зазначав, що останній відступає перед «...чисельною економічною силою селянства на другий план». Завдання української влади, на думку М. Грушевського політика, полягало у тому, щоб «не повернутися спиною до міста», думати над тим як «...увести в колії нашого життя сі гетерогенні, чужородні

тіла [денаціоналізований робітничий клас] а зв'язати їх з нашим життям, як вигладити й нейтралізувати їх відчуженість й гетерогенність, чужородність в нашій житті» [5, с. 165].

Добро й поступ та суверенітет українського народу були основним імперативом політичної й державницької діяльності М. Грушевського, який мислив майбутнє відродження України у колі європейських держав. Він був переконаний у тому, що без усвідомлення творчого потенціалу усіх верств і народів, які творили українську політичну націю, усієї народної маси (селян, робітників, інтелігенції), відродження державності України – немислиме.

Цілком справедливі є висновки тих істориків, які зазначали, що на цьому многотрудному й подвижницькому шляху Грушевський історик, Грушевський організатор наукового життя та Грушевський політичний лідер і будівничий держави, взаємодоповнювали один одного [6, с. 52–53]. Досвід наукових соціологічних досліджень видатного історика уможливив створення єдиного у своєму роді гармонійного проекту розбудови Нової України, який за гуманістичним потенціалом випередив усі можливі плани створення потужної соціальної держави початку ХХ століття, у якій цінності кожного і перспективи розвитку громадянського суспільства визнавалися пріоритетними.

1. Грушевський М. На порозі Нової України. Підстави Великої України. Село. / М. Грушевський // Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: Т-во «Знання України», 1991. 240 с.

2. Масненко В.В. Селянство в історичній концепції Михайла Грушевського / *Український селянин. Збірник наукових праць*. 2004. Вип. 8. С. 47–50.

3. Грушевський М. Підстави Великої України // На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали. Нью-Йорк–Львів–Київ–Торонто–Мюнхен: [Б. в.], 1992. 278 с.

4. Винар Л. Значення Михайла Грушевського в українській і світовій історії // Михайло Грушевський : історик і будівничий нації (статті і матеріали). Нью-Йорк–Львів–Київ–Торонто–Мюнхен. Київ: Видавництво Олени Теліги, 1995. 304 с.

5. Грушевський М. На порозі Нової України. Підстави Великої України. Місто. / М. Грушевський // Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: Т-во «Знання України», 1991. 240 с.

6. Винар Л. Будівничий державного життя в Новій Україні // Михайло Грушевський історик і будівничий нації. Статті і матеріали Київ: Фондація ім. О. Ольжича, 1995. 303 с.